

מארלוזורוב עד רבין – ההסתה והלקח

יורם חזוני

דומה היה שחלום הקמתה המחודשת של מדינה יהודית, שהיה מוקף עתה בטבעת עוינות הולכת ומתהדקת, עומד לחמוק מבין אצבעותיה של הציונות דווקא בשעה שהיתה זקוקה לו יותר מכל.

בתנועה הציונית הרשמית התרוצצו אז שתי מגמות שבקשו להתמודד עם המשבר. האחת, שדובריה היה ארלוזורוב, קראה לפיוס הערבים ולמיתון חרדותיהם של הבריטים בנוגע לרגשותיהם של הערבים, בתקופה שבה תבעו האחרונים לשים קץ לעלייה ולבטל את הקמת הבית הלאומי היהודי בארץ-ישראל. המגמה השנייה, שבראשה עמד ז'בוטינסקי, קראה למאבק גלוי, במטרה לאלץ את המדיניות הבריטית לתמוך בקליטה מיידית של מאות אלפי יהודים בארץ-ישראל, ליצור בה רוב יהודי ולהקים מדינה יהודית על אפס ועל חמתם של הערבים.

ב-1929 שטף גל פרעות נוסף את ארץ-ישראל לאורכה ולרוחבה, והותיר אחריו 133 הרוגים יהודיים. הקהילה היהודית העתיקה בחברון הושמדה. בריטניה הגיבה ב"ספר הלבן" של לורד פספילד, שקרא להשעיית העלייה היהודית. ארלוזורוב, שכיהן אז כראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, דגל בנסיגה. בשנת 1931 הודיע ארלוזורוב על החלטתו לחתור ל"פיוס בין יהודים לערבים בארץ-ישראל, החל בעיקרון הבסיסי כי... אף אחד משני העמים לא ישלוט בזולתו ולא יישלט על-ידיו, בלי קשר לעצמתו המספרית של כל אחד מהם" – לשון נקייה למדיניות המקבלת את תביעות הערבים שהיהודים יחדלו לעלות ארצה בהמוניהם ויוותרו על הקמת מדינה יהודית. לאחר שעמדתו של ארלוזורוב החלה לעשות לה נפשות בתנועה הציונית, היא נתקלה בתגובות חרדה, זעם ותחושת בגידה בקרב יהודי מזרח אירופה, שראו הן את נתיב הבריחה שלהם והן את חלומם הנכסף הולכים ונמוגים לנגד עיניהם.

עלייתו של היטלר לשלטון כעבור פחות משנתיים הוסיפה שמן למדורה. בעוד ז'בוטינסקי ותומכיו משקיעים את אונם

אפשר שתקופתנו תתגלה כתקופה המכוערת ביותר בהיסטוריה של ישראל המודרנית. עד כה היא רק התקופה השנייה בכיעורה.

התקופה המכוערת ביותר עד כה החלה ב-16 ביוני 1933, עם רציחתו של חיים ארלוזורוב, מראשיה הפופולריים של מפא"י דאז. לאחר הרצח ההוא דומה היה, ולא בצדק, שארלוזורוב נרצח בידי אחד מחסידיהם של ז'בוטינסקי והמפלגה הרוויזיוניסטית שלו, קודמתו של הליכוד של ימינו. רציחתו של ארלוזורוב חוללה גל של האשמות ושנאה, שבמשך חמש-עשרה שנים לאחר מכן פילג את התנועה הציונית הנאבקת לשתי סיעות יריבות, ושימש תירוץ לגל של רדיפות הדדיות, עניינים ואלים, שהותיר אחריו עשרות הרוגים. בשני מקרים הגיעה המחלוקת כמעט עד למלחמת אזרחים של ממש.

רציחתו של יצחק רבין, ראש-הממשלה, ב-4 בנובמבר 1995 בידי קנאי ימני, היתה ללא ספק המאורע הפוליטי הנורא ביותר מאז הקמת המדינה. אבל גל השנאה שגאה בישראל מאז הרצח מלמד כי הלקח של האסון בשנת 1933 לא נלמד, וייתכן שמותו של רבין לא יהיה אירוע מבודד, אלא תחילתו של משהו גרוע הרבה יותר.

חיים ארלוזורוב עשה לו שם כאחד הכוכבים של תנועת העבודה הציונית שכוכבם דרך במהירות בשנות העשרים, תקופה רוויית חרדות ומבוכה מבחינת התנועה הלאומית היהודית. היטלר צבר כוח בגרמניה במהירות גוברת והולכת; המשטרים במזרח אירופה היו שטופים באנטישמיות ארסית ומאיימת; ארץ-ישראל טולטלה בגלים חוזרים ונשנים של פוגרומים אנטי-יהודיים; בריטניה, שמבחינה פורמלית התחייבה להקים בארץ-ישראל בית לאומי לעם היהודי, ניסתה פעם אחר פעם לפייס הן את הגרמנים והן את הקנאים הערביים.

ד"ר יורם חזוני הוא מנהל מרכז שלם בירושלים. זהו פרסומו הראשון בנתיב.

בשידור רדיו באותו לילה מנע בגין פעם נוספת מלחמת אזרחים: "חיילי הארגון לא יהיו צד למלחמת אחים", הכריז בגין, והאיום חלף.

בדיעבד התברר, ששפיכות הדמים על "אלטלנה" היתה קץ ההסלמה. השנאה נותרה בעינה גם אחרי מלחמת העצמאות, אבל המלאכה המשותפת של הקמת המדינה היהודית ריככה מעט את המרידות שהחלה עם רצח ארלוזורוב. אבל גם אז צריכות היו לחלוף יותר משתי עשרות שנים כדי שהפעע יגליד מעט ונציג הימין יוכל לכהן כשר בממשלת ישראל.

הקרע בלבה של התנועה הציונית החל בתחושת בגידה, בשני הצדדים, שהובילה לרצח ארלוזורוב והסתעפה ממנו. היהודים במזרח אירופה, שראו את התנועה הציונית מוותרת על רעיון הקוממויות היהודית, הבינו אל נכון שהחלומות היקרים להם ביותר מנופצים בידי אנשים המוכנים לוותר עליהם בלב קל; הוועד הפועל הציוני חש, ובצדק, שהאופוזיציה קוראת תיגר חסר פשרות על הלגיטימיות שלו, ושאינה מוכנה להשלים עם תוצאות של שיטה דמוקרטית. בשתי טענות בסיסיות אלה היה הצדק עם שני הצדדים.

אלא שבספינה טובעת כבר אין חשיבות לשאלה מי צודק. בשנת 1933 לא היתה לימין או לשמאל מנהיגות בעלת תושייה ונחישות החלטה לאחות את הקרע ולמנוע אסון. לולא החלטת המיוסרת של בגין, כעבור 11 שנים, למחול על כבודו ולמנוע מלחמת אזרחים, ייתכן שהכדור שקטל את ארלוזורוב היה קובר גם את המדינה היהודית.

אבל בימינו דומה שהשלוש בין המחנות שהשתרר אחרי ההשלמה עם הקמתה של המדינה לא היה אלא אשליה. ממשלת רבין המחישה שאפילו בימינו אפשר לנהל משטר המבוסס על אותו עיקרון נמהר ובלתי-לאומי של ארלוזורוב דאז: "פיוס בין יהודים לערבים בארץ-ישראל, החל בעיקרון הבסיסי כי... אף אחד משני העמים לא ישלוט בזולתו ולא יישלט על-ידי". מילים אלה דומות מאוד לסיסמאות של ימינו: "איננו רוצים לשלוט בעם אחרי" ו"הפרדה בין שני העמים", ששימשו בשנתיים האחרונות להצדקת הוויתור על חברון ובית-לחם וההתקדמות לעבר חלוקה בפועל של ירושלים.

הפולמוס הציבורי ההולך ומקצין הוא אותו וכוח שהתנהל בשנות השלושים: יהודים מסורתיים ולאומיים תופסים, ובצדק מבחינתם, שהחלומות היקרים להם ביותר מתנפצים בידי אנשים המוכנים לוותר עליהם בלב קל וולא פחות מכך מפני ששרים בממשלה מכנים רבנים בשם "אייאטוללות", את המתיישבים היהודיים בשם "בכיינים", ואת האופוזיציה הראשית בשם "משתפי-פעולה עם החמאסי"; ואילו הממשלה חשה, ובצדק מבחינתה, שחותרים תחת הלגיטימיות שלה, למשל על-ידי האשמות שהחלטות מתקבלות בלי "רוב ציוני" בכנסת.

השאלה היא אפוא אם ישראל מסוגלת להתרחק מסף התהום, או שמא יהיה רצח רבין, כמו רצח ארלוזורוב, משרו של סבב חדש של מעשי נקמנות העלולים לפורר את מדינת היהודים.

עד כה, הסימנים מצביעים על הצגה חוזרת של אסון ארלוזורוב. האות לציד מכשפות לאומי ניתן דקות ספורות אחרי מותו של רבין, עם ההודעה הרשמית של שר-

ואת מרצם בארגון חרם בינלאומי על המשטר הנאצי, נסע ארלוזורוב לברלין כדי להשיג הסכם שלפיו תקנה הסוכנות היהודית סחורות גרמניות בתמורה להגירת חלק מיהודי גרמניה לארץ-ישראל. שתי העמדות היו יכולות להיחשב סבירות בנסיבות ששרו אז, אבל מדיניותו של ארלוזורוב היתה כצלליהם של פעמוני אשכבה לחרם – הנשק היחיד שבאמצעותו יכלו יהודים מן השורה, בכל העולם, להיאבק בהיטלר. לאחר מכן כינו שני הצדדים זה את זה "בוגדים", אבל ארלוזורוב כבר לא היה בין החיים. הוא נורה על שפת ימה של תל-אביב ב-16 ביוני 1933, שעה שטייל בלויית אשתו.

אברהם סטבסקי, חבר מפלגתו של ז'בוטינסקי, נעצר והואשם ברצח, הורשע בדינו, זוכה בערעור, ולימים, אחרי מלחמת-העולם ואחרי חקירה שנייה, טוהר מכל אשמה. זהותו של הרוצח האמיתי נשארה עלומה עד עצם היום הזה. אבל סטבסקי זוכה מאוחר מכדי לשמור על אחדותה של התנועה הציונית מפני ריסוקה לרסיסים. בקונגרס הציוני ה-18, שהתקיים חודשיים אחרי רצח ארלוזורוב, לא הסתפק השמאל הציוני בהאשמת סטבסקי ברצח, אלא האשים גם את ז'בוטינסקי ואת כל מפלגתו בהסתה, וסירב לשבת אתם בקונגרס. התוצאה היתה פרישה של הרוויזיוניסטים, שבתוך חודשיים עזבו את התנועה הציונית לחלוטין והקימו לעצמם ארגון מתחרה. עד מהרה הקימו תומכיו של ז'בוטינסקי גופים יריבים בכל תחום פעילות שעלה על הדעת, החל ממועדוני ספורט ועד קופות חולים והברחת יהודים לארץ-ישראל, וכלה באצ"ל, ארגון צבאי שפרש מההגנה.

הפעילות העצמאית של הימין הציוני היתה בעיני תנועת העבודה בגדר התגרות בלתי-נסבלת, וליבתה שנאה בממדים שלא ישוערו, כולל החלטה להביא בחשבון את ההשתייכות המפלגתית בחלוקת רישיונות העלייה המעטים לארץ-ישראל, אפילו בימי השואה. בנובמבר 1944 פעלה ההגנה למען הבריטים נגד האצ"ל, חטפה ועינתה את יריביה הפוליטיים והסגירה לידי הבריטים כ-300 חברי מחתרת, שרבים מהם הוגלו למחנות מעצר באריתריאה. כמחצית ממפקדי האצ"ל טענו שיש להתנגד בכוח, צעד שהיה מוביל למלחמת אזרחים. אבל מנחם בגין, מפקד האצ"ל, סירב להרשות זאת: "אל תרימו יד ואל תפעילו נשק נגד צעירים עבריים", נאמר בפקודה בכתב שפרסם,

הם אינם אחראים. הם אחינו. מטעים אותם ומסיתים אותם... זוהי הדרך היחידה להציל את היישוב היהודי ממלחמת אזרחים ולהציל את הארץ מחורבן.

ביוני 1948, גם לאחר שכל הארגונים הלוחמים חברו למאבק נגד הבריטים ונגד הערבים שפלשו לארץ, צף ועלה שנית האיום במלחמת אזרחים, כאשר "אלטלנה", אניית האצ"ל, שנשאה נשק ומתנדבים למלחמה, נכנסה למימי ישראל. חוסר האמון היה כה גדול, עד שבן-גוריון חשש מפני פוטש, ובגין חשש מפני מלכודת. שניהם טעו, אבל הלחימה פרצה בין כה וכה. ההיתקלויות העקובות מדם הסתיימו בירי התותח שכונה בפי בן-גוריון "התותח הקדושי". התותח הטביע את האנייה. אחד מבין 14 ההרוגים באנייה היה אברהם סטבסקי. את הפקודה לירות נתן יצחק רבין.

הבריאות, אפרים סנה, כי "בשעה 10:23, כתוצאה מפיגוע התנקשות רצחני **ובגלל הסתה**, נפטר ראש-הממשלה". האקדחן הבודד לא היה בודד אפוא; השמאל הפוליטי והאינטלקטואלי לא בזבז זמן בניסיון לזהות את הפושעים הנוספים שעמדו מאחורי הרצח.

הטלוויזיה שידרה מיד בשידור חי ריאיון שבו הכריז יוסי שריד, השר לאיכות הסביבה, כי "הרוצח הוא רוצח אחד, אך מסיתים היו הרבה יותר מאחד", והקהל שעמד מאחוריו נהם: "ביבי רוצח! ביבי רוצח!" מתחת לכרזה שקראה: "ביבי! דמו של רבין על ידיך!" סגן שר-החינוך, מיכה גולדמן, הזדרז להכריז כי "המעשה הנפשע של היום... הוא מעשה ידיהם של חברי כנסת מהליכוד, שלא יצליחו לזרוק את הרצח על הימין הקיצוני". ח"כ רן כהן, יו"ר סיעת מרצ בכנסת, אמר: "האחריות כולה רובצת כאות קין על מצחם של מנהיגי הימין". ח"כ אבי יחזקאל מהעבודה דחה את גינויי הרצח בפי דוברי הימין כ"דמעות תנין". כעבור ימים אחדים האשים שבח וייס, יו"ר הכנסת, ברצח את ה"נאציזציה" (!) של היהדות בישראל. פרופ' אסא כשר אמר כי "עכשיו נשמע את מנהיגי הימין מביעים צער וזעזוע... אני אומר להם: ידיכם שפכו את הדם הזה. אתם, בנימין נתניהו, אתם שפכתם את הדם הזה". אמני החצר של השמאל הרדיקלי מיהרו להצטרף למסע ההכפשה; מאיר שלו סיפק לפוליטיקאים כיסוי אינטלקטואלי: "אנחנו יודעים שפעם נוספת אין מדובר רק בימין ושמאל, אלא בעובדה פשוטה מאוד: הרוצחים באים רק מצד אחד במפה הפוליטית הישראלית". דוד גרוסמן הכריז שנתניהו "אינו ראוי" לעמוד בראש האופוזיציה וקרא לו לפרוש מהחיים הציבוריים כתוצאה מ"אחריותו העקיפה" לרצח. ס' יזהר, העיר: "אצל הימין יש מחשבה שעפר חשוב יותר מאנשים. עפר חשוב יותר מערבים, כמובן, והיום גם יותר מיהודים". יאיר גרבוז: "נפנה אצבע מאשימה... אל הימין כולו, בלי יוצא מהכלל, כולם". הקומיקאי טוביה צפיר: "אולי אנחנו עם אחד, אבל שני מחנות. אלה ששרים את שיר השלום ואלה שפוסלים אותו; אלה שמקדשים פיסות אדמה ואלה שמקדשים את האדם החי; אלה 'המחכים לרבין' [כגייגל הבחירות של העבודה] ואלה המוחקים אותו". ומכולם הגדילה לעשות לאה רבין, אלמנתו של ראש-הממשלה, שהאשימה את בנימין נתניהו וחברי כנסת

נוספים של הליכוד ב"לשון אלימה", וכן את "תרומתה" של ההשקפה הדתית, ש"יצרה את האווירה" שהובילה לרצח, ומכך הסיקה שעדיף לה ללחוץ את ידו של ערפאת (שהוזמן לביתה וליטף את ראשי נכדיה...) מאשר את ידו של נתניהו המבקש לנחמה.

לאן כל זה מוביל? נניח לרגע את השאלה אם האשמת האופוזיציה ב"הסתה" היא אמת או אבסורד. מה שחינוי הוא שהקלחת כבר רותחת, והחום הולך ועולה מרגע לרגע. עדיין לא הופיע שום מנהיג של העבודה שיהיה מוכן למתוח ביקורת על מסע הנקם נגד כל האופוזיציה הפוליטית, או אפילו להתרחק ממנו, ובוודאי שלא להודות באחריות כלשהי שיש לממשלה בהבאת המצב עדי משבר. שתיקה רועמת אופפת את ראש-הממשלה החדש, שמעון פרס, אדריכל הסכמי אוסלו, ואולי האדם היחיד שבכוחו לרסן את כלבי הציד.

נוכח כל אלה, יש להודות לאופוזיציה שהלכה בעקבותיו של בגין, וסירבה להשיב אש. נתניהו עצמו הצטרף לאמור בתלמוד שישראל חרבה בגלל שנאת חנם ומלחמת אחים בעוד הרומאים ניצבים בשער, וקבע שהלקח חייב להיות עקירה מוחלטת של כל אלימות פוליטית מן החברה היהודית. לפני זמן קצר הוכיח נתניהו שלבו ופיו שווים, והודיע שמפלגתו תתמוך במינויו של שמעון פרס כיוורשו של רבין בראשות הממשלה, והבטיח על-ידי כך את רציפות ממשלת העבודה שנגדה נלחם בשצף-קצף במשך שלוש שנים. "הרוצח רצה לשים קץ לממשלת העבודה בכדורים", אמר נתניהו, "ולנו לא תהיה שום יד בזה".

המחווה של נתניהו זכתה להתעלמות מופגנת. הוצעו צעדים נוספים לעידוד פיוס לאומי, אך יש הדואגים שלא יצאו לפועל. כנס האזכרה הגדול, בתום השבעה למותו של רבין, יכול היה להיות הזדמנות לאיחוי קרע של ממש, אבל המארגנים דחו את מאמצייהם של ארגונים שונים הקשורים בימין להשתתף בכנס, והפכו את מה שיכול היה להיות ליכוד שורות לאומי לדוגמה נוספת של כיתתיות ופלגנות, השפלה וחסול חשבונות.

הטרנדית הנוראה שסבלה ישראל ממשכיכה הוליד טרגדיות נוספות. אך המדינה היהודית עוסקת בלוויה, בחקירה ובקביעה מי האשם, כאילו שהחמור מכל כבר מאחורינו; אך ייתכן שההפך הוא הנכון, והחמור מכל רק מתחיל ■

סמוך על הרבינוביצ'ים. לא תמצא חלאת-אדם גרועה מהם מפה עד ולדיווסטוק. תראה את רשימת מפקדי הגולאגים, תראה, תראה... כל שני זה סגל, כהן, רבינוביץ', זיסקינד...

סטאלין, בשיחה עם יפים מרצינקו
(פרטיכלים של הקג"ב)